

Ne može se jedna nepravda ispravljati činjenjem nove

Nenad Vukosavljević

Ko to uopšte treba da se suočava sa prošlošću i zašto? Šta bi to podrazumevalo?

Većina bi verovatno odmah pomislila na to da se „neprijatelji“ nisu suočili sa zločinima koje su činili. Treba kazniti one sa „druge strane“ koji su planirali, naređivali i sprovodili zločine. Pa bi se otišlo i korak dalje od toga da „oni treba da se suoče i sa kolektivnom odgovornošću za podržavanje zločinačkih poduhvata i da prestanu da se kolektivno predstavljaju kao žrtve.“ „Treba da se oprostite od mitova o bezgrešnosti svog naroda i distanciraju od nacionalizma i revanšizma“. „Treba da se izvine nama, kako bismo uopšte mogli da razmišljamo o pomirenju.“

Sve je to tačno, nemojmo se međusobno zamajavati da ne znamo o čemu se radi. Sve je jasno i sve se zna. Sve se da precizno nabrojati šta treba da se dogodi, kako bismo obradili, prevazišli, i iz prošlosti naučili lekcije za budućnost. Začkoljica je jedino u tome što je malo volje da se sve to primeni u sopstvenom društvu, u etničkoj grupi kojoj se pripada. Nije čak toliko reč o tome „da nećemo mi prvi, treba oni“ što se često da čuti, već pre svega o tome da za primenu navedenog u svom dvorištu (tamo gde se jedino i može direktno primeniti, jer se za to ima moć) treba hrabrosti, poštenja, odvažnosti, valja preuzeti rizik i spremati se za neugodnosti i pritiske, treba menjati sebe i društvo oko sebe. „Ma hajde, pusti to“, lakše je pokazivati prstom na one „zle“ sa druge strane koji to isto čine. Prstom na prst! Dokle?

Imali smo priliku da mnoge lekcije naučimo iz Drugog svetskog rata pa to nismo uradili. Kaže se „desio nam se novi rat“! Pa nije nam se desio zato što su se položaji Sunca i Meseca tako poklopili, već zato što nam je društvo

bilo nesporno da prepozna zlo koje je nabujalo; zato što nismo ništa naučili iz prethodnog rata, osim da pamtimo zločine nad „našim narodom“ i gajimo želju za osvetom, kao što to i sada činimo. Seme zla je palo na plodne tle, ne na Marsu, već u našoj/vašoj/njihovoj zemlji. A gde je sada?

Ratni zločini

Termin „suočavanje sa prošlošću“ je vrlo često korišćen u javnosti Srbije, Bosne i Hercegovine i Hrvatske. Njegovo značenje se najčešće svodi samo na prihvatanje ustanovljenih činjenica o počinjenim ratnim zločinima i shodno tome na potrebu za odgovornim ponašanjem javnosti. Kažnjavanje ratnih zločina bi trebalo da postigne ciljeve otkrivanja istine o tim događajima, ostvarenje pravde, barem delimično zadovoljenja prava žrtava i njihovih bližnjih, i stvaranje preduslova za proces pomirenja.

Za ratne zločine je odgovornost individualna te je suđenje usmereno na kažnjavanje pojedinaca koji su u njih direktno bili umešani. Odgovornost svih onih koji su na svoj način i u različitoj meri doprineli stvaranju društvene klime u kojoj je bilo (i jeste) „opravdano“ činiti zločin protiv „neprijateljskog naroda“, ostaje neosvetljena.

Proces kažnjavanja neposredno odgovornih se odvija uglavnom van regije u kojoj su zločini počinjeni, optuženima se u najvećem broju slučajeva sudi u Tribunalu za ratne zločine u Hagu, daleko od očiju lokalne javnosti, i uprkos brojnim medijskim izveštajima sa suđenja. Tribunal u Hagu je sebi za cilj postavio kažnjavanje najodgovornijih, uzimajući sebi pravo da proceni koji procesi imaju prioritet, a koji bi trebalo da budu u nadležnosti sudova u zemljama bivše Jugoslavije.

Postoje zamerke koje se opravdano mogu uputiti na rad Tribunala, i one se uglavnom odnose na to da je u prvih nekoliko godina rada Tribunal skoro u potpunosti zanemario potrebu komunikacije i prisutnost u javnosti zemalja bivše Jugoslavije. Posledica toga je bilo i nerazumevanje važnosti posla kojim se bavi i otvaranje prostora za stvaranje slike o tome kako je to politički pristrasan

sud. Slika o pristrasnosti MKSJ¹ postoji u svim delovima bivše SFRJ, redovno takva da je baš na „našu“ štetu. Nisam još čuo da se nekome učinilo da je taj sud pristrasan u „korist“ naroda kojem ta osoba pripada. Zamislite samo koliko bi to bilo od koristi kada bi sud sve „naše“ zločince oslobađao, a „njihove“ strogo kažnjavao; baš bi se „ofajdili“ od toga!? Ili kad već nema toga, onda bi zgodno bilo da bude u korist svih, pa da uopšte nema suđenja za zločine! Da, to bi baš bilo u korist, ali naše štete!

U idealnim uslovima bi svakako bilo bolje da se za zločine sudi tamo gde su se dogodili, ali nažalost situacija je bila takva (i delom je još uvek takva) da lokalni sudski sistemi nisu bili sposobni da samostalno rešavaju tako ozbiljne procese. Sve u svemu, čini se da je od Haškog tribunala ipak neuporedivo veća korist nego šteta, jer ono što mi se čini najvažnijim jeste činjenica da je njegov rad doveo do uklanjanja sa političkih scena postjugoslovenskih zemalja brojnih političara, koji ne samo da su nosili odgovornost za zločine, već su i nakon ratova godinama bili vrlo aktivni u destrukciji i opstruisali su izgradnju koliko-toliko demokratskog i građanskog društva.

Suđenja za ratne zločine, njihov značaj i uspešnost se mogu i moraju procenjivati u odnosu na ciljeve koje sam Tribunal navodi u okviru definisanja sopstvene misije:

U skladu sa rezolucijom kojom je MKSJ osnovan, njegova misija je četverostruka:

- *dovesti pred lice pravde osobe odgovorne za kršenje međunarodnog humanitarnog prava*
- *obezbijediti pravdu žrtvama*
- *obeshrabriti dalje činjenje zločina*
- *spriječiti revizionizam, doprinijeti ponovnom uspostavljanju mira i poticati pomirenje na području bivše Jugoslavije.*

Uz činjeničnu verodostojnost koja nepobitno postoji i doprinosi ustanovljavanju istine o tim događajima, akt kažnjavanja za zločine je srušio brojne pokušaje vladajućih, i za rat odgovornih političkih elita, da u posleratno vreme sebe nametnu kao neizostavne garante mira i tako ustanove sistem nekažnjivosti.

*

1 Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju.

Često pominjana rečenica „bilo je što je bilo, prepustimo to prošlosti i okrenimo se budućnosti“ motivisana je krajnje prizemnim pobudama spasavanja sopstvene kože onih koji su tu tezu lansirali i nije ništa drugo do poziv na kolektivnu amneziju. Ono što je u brojnim slučajevima vlastodršcima i ubicama latinoameričkih diktatura najčešće uspevalo, da obezbede amnestiju za svoja nedela i omalovaže i potcene sve svoje žrtve, ovdašnjim vladacima nije uspelo što je, od velike važnosti za naša društva, jer šalje poruku za budućnost da zločini ne mogu proći nekažnjeno. Tek poneki od najodgovornijih su utekli od pravde tako što su pre ili tokom istrage, odnosno suđenja umrli. Nažalost, postoje još stotine i hiljade ljudi koji za svoje zločine do danas nisu odgovarali.

Zadovoljenje pravde u odnosu na žrtve je nešto o čemu jedino one i njihovi bližnji mogu doneti sud. Brojne zamerke na visine izrečenih kazni upućuju na barem delimično postojanje nezadovoljstva presudama.

Šta je sa zacrtanim ciljem MKSJ-a za „uspostavljanjem mira i poticajem na pomirenje na području bivše Jugoslavije“? Ako je pretpostavka osnivača bila da će se samim postojanjem i radom MKSJ-a doći do mira i pomirenja, onda se može reći da je pretpostavka bila pogrešna.

U poslednje dve-tri godine sa radom su počeli posebni sudovi za ratne zločine u BiH i u Srbiji. Oni preuzimaju dokazni materijal iz Haškog tribunala koji je u završnoj fazi i nemaju pravo da otvaraju nove istrage, već samo da dovrše postojeće procese. Prvi fer procesi su već okončani; suđenje za masovno ubistvo zarobljenika u Ovčari kraj Vukovara sprovedeno je u Sudu za ratne zločine u Beogradu.

Rad domaćih sudova na ratnim zločinima do pre par godina skoro da nije postojao, ako se izuzme nekoliko farsičnih suđenja u Srbiji i Hrvatskoj. Lokalna tužilaštva u BiH npr. koja deluju u mestima u kojima su se tokom rata dešavali zločini su najčešće bila u situaciji da pokrenu istrage protiv (i danas) lokalnih moćnika. Oni koji su naređivali progone i ubistva tokom rata, u posleratnom periodu su kao ratni heroji postajali gradonačelnici, šefovi policijskih stanica ili „uspešni privrednici“. Po logici diktiranoj etničkom mržnjom pod zločinima se podrazumevalo uvek ono što je „našem narodu“ učinjeno, a ne ono što su njihovi „heroji“ počinili. Pa tako oni koji nisu obuhvaćeni haškim optužnicama, iako

su npr. bili komandanti logora i dalje slobodno šetaju i susreću svoje nekadašnje žrtve na ulici.

Vrlo ohrabrujući signali da će se ratni zločini jednako tretirati bez obzira na ime počinitelja predstavljaju započete saradnje tužiteljstava za ratne zločine iz BiH, Srbije, Hrvatske i Crne Gore, koja počinju da razmenjuju podatke i dokazne materijale.

Rat nije zločin

Pored široke teme istine, zločina i kazne, ostaje jedno pitanje koje zahteva odgovor a koje retko da i biva postavljeno: Ko je odgovoran za rat, nesreću miliona ljudi?

Ako ostavimo sudu pitanja zločina, genocida i agresije koje međunarodno humanitarno pravo obuhvata i njima se bavi, znači li to da bi u ratu bez zločina nad civilima i zarobljenicima sve bilo u redu. Rat sam po sebi nije zločin? Ubijanje vojnika nije zločin? Napadanje „legitimnih vojnih ciljeva“ nije zločin? Poticanje na rat i mržnju? Ko je kriv za to? Ko je odgovoran za to? Kako preduprediti da se ne ponovi? Kako se suočiti sa tom krivicom i sa tom odgovornošću?

Na ovakva pitanja često se čuju komentari o „relativiziranju krivice“, o opasnoj tezi kojom se ratni zločini pokušavaju sakriti iza kolektivne, umesto individualne odgovornosti. Zašto bi krivica za rat bila kolektivna? Oni koji to tvrde, svrstavaju sebe same u grupu krivaca. Kao što ni za ratni zločin krivica ne može biti kolektivna, ona ne može biti kolektivna ni za rat.

Nasuprot tome, odgovornost jeste kategorija koja se može odnositi na društvo i kolektiv. Svojim bivstvovanjem i delovanjem pripadamo zajednici u kojoj živimo, te shodno tome nosimo i deo odgovornosti za smer razvoja društva i njegovu (ne)usklađenost sa etičkim principima koje smo na ličnom nivou usvojili, i za (ne)usklađenost društvenih tokova sa javno proklamovanim osnovnim društvenim vrednostima oko kojih postoji konsenzus ili većinska podrška. I baš zato što su društvene vrednosti i njihovo uspostavljanje u živom procesu kretanja naša odgovornost postoji, jer svako na taj živi tok može uticati, počevši

od najbanalnijeg akta glasanja na izborima do preuzimanja odgovornosti i rizika društvenog angažmana.

Iako pretpostavka društvene odgovornosti sigurno ne isključuje globalnu odgovornost, ja bih se za sada zadržao na društvenoj i upitao se: „U kakvom mi to društvu živimo, ako u njemu rat sam po sebi nije zločin?“.

Shodno tome, gde i kada počinje suočavanje sa prošlošću? Nije mi dovoljno da se zaustavim na osudi zločina, uprkos tome što veliki deo društva u kojem u Srbiji živim ni dan-danas nije spreman na taj korak, već teži izjednačavanju i „prepucavanju“ oko počinjenih zločina, kao da zločin nad „nama“ može opravdati ili umanjiti one počinjene u „naše ime“.

Cilj suočavanja sa prošlošću, po meni, mora biti izvlačenje pouke za budućnost i prevencija nasilja, a put ka tome vodi preko prihvatanja lične i kolektivne odgovornosti, razumevanja i eliminisanja ideoloških i inih izvora zala koji su doveli do izopačenja naših društvenih vrednosti. Suočavanje sa ratnim zločinima je tek prvi korak, a sam po sebi ne može biti kraj ako će posle njega ostati slike neprijatelja u našim društvima, osećaji mržnje, nerazumevanja i nepravde, pa čak i podeljenost samog društva na one besprizorne koji odbijaju odgovornost za zlo (popularno „patriote“) i one koji se zauzimaju za suočavanje (od milja, „izdajnici“). Istini za volju a radi borbe protiv zamena teza, treba reći da delovanje po savesti ne može biti izdaja, već je to stvarni patriotizam.

Heroji i zločinci u dobrom ratu

Suočavanje sa prošlošću mora da bude društveni proces, a ne samo sudski postupak. Ono mora biti delotvorno u smislu izgradnje mira, novih poštenih društvenih vrednosti, izgradnji narušenih komunikacija i poverenja među različitim etničkim zajednicama, uspostavljanju brane političkoj destrukciji, ksenofobiji, nacizmu, fašizmu i šovinizmu.

Čest način doživljavanja pojma „suočavanja se prošlošću“, u javnosti upućuje na zaključak da ono pre razgrađuje mir nego što ga gradi. Govoreći o Srbiji, može se primetiti da je, jedanaest godina posle rata u BiH i sedam od onog na Kosovu, u javnosti prisutno nekoliko karakterističnih grupa i načina ophođenja prema prošlosti.

- Mlađa generacija mahom tu priču doživljava kao opterećenje i zaostavštinu prošlosti sa kojom ne vidi dodirne tačke. Zapravo, nema svest o tome da to ima ikakve veze sa njenim životnim perspektivama ili sadašnjim problemima društva.
- Oni koji tvrde da treba zaboraviti prošlost ili je potisnuti u drugi plan. Mnogima je uistinu mučno uvideti lične zablude koje ih čine odgovornim (ne automatski i krivim) za zlo iz prošlosti, te se odlučuju za beg kojim čine novu nepravdu žrtvama i ne uviđajući to. Nezanemarljiv je pri tom i društveni obrazac da uviđanje sopstvene greške predstavlja neoprostivu slabost.
- Oni koji zadojeni mržnjom ili opravdavaju, ili bestidno poriču i počinjene zločine i ikakvu odgovornost pojedinaca ili kolektiva.
- Oni koji razumeju i krivicu i odgovornost ali ćute kako bi izbegli lične neprijatnosti i napade, ili zato što veruju da bi uspostavljanje istine donelo štetu našoj zemlji i društvu.
- Oni koji se javno suprotstavljaju bestidnom poricanju odgovornosti, verujući da čine dobro za društvo u kojem žive.
- Oni koji preuzimanje odgovornosti razumeju kao nekritičko usvajanje interpretacije prošlosti one „druge“ strane i padaju u zamku usvajanja modela generalizovane krivice, ali sa drugim predznakom.²

Ovakvo raslojavanje društva koje nije karakteristično samo za Srbiju ima za posledicu da se iznova šalje preteća poruka susednim zemljama sa kojima se ratovalo. Mehanizam stvaranja slike o susedima se nije puno promenio i on još uvek funkcioniše po principu najglasnijeg i najagresivnijeg; ono što jedni o drugima čujemo jesu glasovi onih najbestidnijih i najagresivnijih među

*

- 2 Nedavno je jedan liberalni političar u Srbiji ovako prokomentarisao snimke ubijanja krajiških Srba tokom vojne akcije Oluja: „Da li su sve žrtve iz kolone prognanika nevine žrtve i imaju li neke od njih i vlastitu odgovornost za ono što se desilo? Da li je uspostavljanje tzv. srpskih država na tlu Hrvatske bilo praćeno etničkim čišćenjem tamošnjih Hrvata? Da li je njihova imovina opljačkana i da li je bilo zločina i prema njima? Jedino istinit odgovor na ta pitanja vodi stvarnom razumevanju Oluje i njenih posledica“. I da su ubijeni ljudi koji su lično bili odgovorni za neki zločin, i onda bi njihovo ubijanje bilo zločin! Kakve veze ima ubistvo sa pitanjem kolektivne odgovornosti, da ga možda ne opravdava? Logikom osvete za ubistva srpskih civila u selima oko Srebrenice navodno se vodio i general Mladić kada je naredio ubistvo 8.000 ljudi.

nama. Na taj način se održava doživljaj suprotstavljenosti i neprijateljstva, što umnogome otežava i proces izgradnje mira i procesa koji bi se mogao nazvati pomirenjem.

Uprkos suđenjima za ratne zločine, koja su na valjan način odnedavno počela u manjoj meri da se odvijaju i u domaćim sudovima, nama preti realna opasnost, posebno u odnosu na haške osuđenike, da se neki od najodgovornijih nakon izdržavanja kazne vrate u svoju zemlju i budu dočekani kao heroji.

Dilema jednog dela mirovnih aktivista/kinja u Hrvatskoj je postojala oko pristupa slučaju Gotovina, u širokoj javnosti doživljavanog kao heroja obrambenog rata protiv srpskog agresora. Naime, Gotovina je optužen od Haškog tribunala za ratne zločine što je dobrom delu hrvatske javnosti bilo neprihvatljivo, jer je on „heroj, a ne zločinac“. Jedna od ideja javnog oglašavanja mirovnih aktivista/kinja u Hrvatskoj je bila da se nastupi sa porukom „i heroj i zločinac“. Upravo taj primer potcrtava neophodnost postavljanja pitanja o suodgovornosti za rat i negovanje mita o „pravednom ratu“.

Zamisao da do izgradnje održivog mira u regionu i procesa pomirenja može doći, uprkos postojanju „pravednog rata“ kao opšteprihvaćene društvene vrednosti u bilo kojem od ovdašnjih društava, čini se apsurdnim. Sâmo prihvatanje takve nakaradne teze o „pravednom ratu“ sadrži u sebi klicu sledećeg rata, a ta teza postoji u svim zemljama koje su ratovala na Balkanu, i manje ili više je prihvaćena, odnosno primenjena na poslednje ratove. Dok Srbija ima tu sreću u nesreći da su posledice vođenih ratova „za pravedan cilj odbrane srpskog naroda“ toliko katastrofalne, i da je očigledno da je onima koje se navodno htelo zaštititi taj rat doneo veliku nesreću, poruka na Kosovu i u Hrvatskoj posle ratova kojima je postignut zacrtani politički cilj jeste da su se nasilje i rat isplatili, da je rat bio dobar!

Izvedene lekcije novije istorije potcrtavaju tu tezu i pozive na prepoznavanje vlastite odgovornosti dovode u ravan nedobronamernog blebetanja narodnih neprijatelja. Osuda ratnih zločina sopstvene strane se čini vrhuncem mirovnog aktivizma, a principijelan stav protiv rata ostaje vrednost kojoj će morati da se posvete neke buduće generacije. Možda npr. članstvo Hrvatske u NATO-u u bližoj budućnosti pruži uslove za razvoj svesti o ratu kao samom po sebi autentičnom zločinu.

Viktimizacija

Zašto uopšte toliko teško prolazi suočavanje sa prošlošću, barem u segmentu suočavanja sa zločinima počinjenim u sopstveno ime? Veliki broj ljudi, bez obzira na regiju, reaguje kontrapitanjem, kada će „oni“ priznati i izviniti se za zločine nad „nama“. I kad to objektivno jesu, i kada nisu već to izvlače iz svoje etničke pripadnosti, ljudi se osećaju kao žrtve, osećaju nepravdu spram svog naroda i u pravilu imaju čitav niz dobrih i smislenih razloga da utemelje takvu tvrdnju. Problem nastaje kada se doživljaj nepravde i objektivna okolnost u kojoj su bili žrtve (ili se tako osećaju) doživljava kao deo identiteta. Teži se razbijanju određene okolnosti i generalizovanju projekcijom na ceo narod. Time jedni postaju žrtve i pravednici a oni drugi su shodno tome, zli i agresori. Ovom generalizacijom i pojednostavljivanjem se žele postići, svesno ili ne, dva cilja: prvi je da se optuživanjem drugih i dodelom identifikacione etikete zlih ili agresora skine odgovornost sa sebe i svoje strane; i drugi, zauzima se moćna pozicija žrtve koja zaslužuje bezrezervnu podršku; pozicija moralno čistih koje su bile, jesu i biće takve.

Ono što najčešće ostaje neprimećeno, jeste to da prave žrtve u ovom procesu postaju monete za potkusurivanje; drugim rečima „što je više naših žrtava, to bolje, jer time imamo više argumenata“.³ Na stranu to, što se i mnogi/e koji jesu žrtve ili pripadaju porodicama žrtava, aktivno uključuju u izgradnju tih generalizovanih i „genetizovanih“ slika žrtava i zločinaca (celih naroda), čime nesvesno potkopavaju i relativizuju svoju istinsku poziciju žrtve koja s razlogom traži pravednu kaznu za odgovorne.

*

- 3 Primer gorenavedenog je odnos prema Istraživačko-dokumentacionom centru iz Sarajeva. Direktor Centra koji je ranije bio predstavnik Državne komisije za prikupljanje činjenica o ratnim zločinima u BiH, osnovane 1992. godine u Sarajevu, odnedavno je izložen napadima i omalovažavanjima, pošto je obelodanio sistematski sakupljene i proveravane podatke o broju žrtava rata u BiH. Umesto često pominjanih 300.000, trenutni registrovani broj (stanje juli 2006) je 97.163 poginula i nestala. Paradoksalno zvuči da budu napadnuti zato što je broj manji „nego što treba biti“. Ne, nije bolje da je žrtava manje, bolje je da ih je više, pre svega na „našoj strani“. E, to je logika kojom se i danas vodi većina, ili su možda ipak manje građani/ke, a više pojedinci/ke u ostrašćenim nacionalnim torovima?

Takav proces podstiču pre svega nacionalističke vladajuće elite koje imaju ogroman uticaj na izgradnju javnog mnjenja. Nažalost, većina prosto ponavlja i nekritički usvaja ono što joj se servira putem medija. Što su stavovi heterogeniji unutar jednog etničkog korpusa to bolje, jer se time barem delimično muka i odgovornost za stvaranje sopstvenog suda prebacuju na pojedinke i pojedince. Opet će mnogi ponavljati ono što im govore političke stranke kojima povlađuju, ali bar neće postojati jedan potpuno dominantan stav.

Time se delom obesmišljavaju i sudski procesi za zločine, jer će se kao potvrda doživljavati ono što ide u prilog težnji da smo „mi“ dobri, a oni koji narušavaju tu sliku se odbijaju kao politički motivisani i zlonamerni prema „našem narodu“!?

Istovremeno, takva „identitetska“ postavka pojmova *žrtva* i *nasilje*, isključuje mogućnost da su možda isti ljudi ili grupa njih u jednoj situaciji bili žrtve, a u drugoj počinioci nepravde i nasilja. Pominjanjem toga, poskočiće mnogi i zavikati kako je to izjednačavanje agresora i žrtve.

Kako bi uopšte bilo moguće izjednačiti agresora i žrtvu!? Prenebregava li se to da je situacija i ono što čovek (ili grupa) čine u njoj, ono što određuje ulogu žrtve i ulogu agresora. Onaj koji je počinio zlo i nepravdu je agresor, ali taj isti, ili ti isti, su u nekoj drugoj situaciji možda bili žrtve. Jedno ne isključuje drugo, te dve kategorije se ne poništavaju međusobno, i one nisu ni genetski određene, niti su identitetske odrednice kakvim ih se često nastoji predstaviti. Zar nisu agresija i nasilje kada danas neki koji su u prošlosti nepobitno i objektivno bili žrtve pozivaju na kolektivnu i neselektivnu osvetu i kažnjavanje onih drugih, kada opravdavaju diskriminaciju. Teško je suprotstaviti se tome kada se zna da su ti isti prošli strašnu patnju i bol, ali se nepravdi i pozivu na nasilje mora suprotstaviti, ma koliko to nezgodno bilo. Jer, ne može se jedna nepravda ispravljati činjenjem nove. Pri tom se ne sme zanemariti činjenica da upravo pojedine žrtve nepravde i zločina značajno doprinose stvaranju identifikacione odrednice celog naroda kao žrtve. Ako dužno poštovanje prema žrtvama pretočimo u mit o bezgrešnosti naše strane i dodatno omalovažimo druge žrtve jer su „one zaslužene pošto su na suprotnoj strani“, onda možemo biti sigurni da smo stvoriti odlične preduslove za novi rat.

Nije ovaj mehanizam nov, niti se prvi put pojavljuje nakon poslednjih ratova. Konkretno, srpska strana je gajenjem mitova o pravednim ratovima za slobodu stvorila o sebi sliku bezgrešnog, pravednog i slobodarskog naroda, koju su mnogi nekritički usvojili, najviše obrazovanjem a i medijskom propagandom poslednjih petnaestak godina, te im sada utoliko teže pada da prihvate zločine činjene od strane srpske vojske/i u proteklim ratovima. Dakle, sa srpske strane, postoji određeni istorijski proces i iskustvo koji je doveo do mogućnosti spoznaje da stvari ne mogu biti postavljene crno-belo. Ne može određenje žrtve biti projektovano na ceo narod. Mada, uprkos mogućnosti ove spoznaje, ona još nije doprla do svesti mnogih.

Splet okolnosti u Srbiji i okruženju nije isti, pa se ni taj proces viktimizacije (identifikacionog određenja kao žrtve), ne nalazi na istom stepenu razvoja. Usled činjenice da je najveće breme nedavne prošlosti upravo na Srbima i Srbiji, jer je njeno rukovodstvo imalo presudnu ulogu u započinjanju ratova u susedstvu, načinu njihovog vođenja, te sakrivanju odgovornih za zločine, stiče se utisak da bi javnost u Srbiji bila zadovoljna kada bi se ili prestalo govoriti o prošlosti ili kada bi se svi posuli pepelom i ostavili određivanje krivice i odgovornosti za neka „bolja“ vremena. Ipak, takvo što je nemoguće i to je i šansa koju Srbija ima da se konačno i zauvek razbiju besmisleni mitovi o karakteru srpskog naroda i slične besmislice.

Kako se dobar deo suđenja za ratne zločine odvija van zemlje pod nadzorom Ujedinjenih nacija, a u Srbiji se neretko predstavlja kao „Sud Zapada“, a pritisci za rasčišćavanje sa ratnom prošlošću takođe dolaze sa Zapada koji je otelotvoren u NATO-u koji je vodio rat protiv SR Jugoslavije 1999. godine, logično je da postoji veliki otpor tom procesu jer se doživljava kao nametnut i posebno nedobronameran prema Srbima.

Politički koraci u tom pravcu su bukvalno iznuđeni pritiscima jer ne postoji svest o tome da je suočavanje sa prošlošću potrebno pre svega radi nas i našeg društva, zatim radi poštovanja žrtava i izgradnje dobrosusedskih odnosa i bolje budućnosti, a ne zbog toga da bi se udovoljilo zahtevima SAD-a, čija vlada svojom politikom dokazuje da sebe vidi iznad međunarodnog prava, i ponaša

se kao da je ceo svet njena prćija te da ima ekskluzivno pravo da deli pravdu po svom nahodañju, tj. sopstvenim ekonomskim interesima.

Uostalom, izjave kao što je odgovor bivšeg portparola NATO-a na pitanje da li oćekuje da se u Haškom tribunalu pokrenu istrage vezane za tvrdnje o ratnim zloćinima protiv civilnog stanovništva u SRJ, koji je rekao „Pa mi njih (Tribunal) finansiramo“, sigurno ne predstavljaju poticaj za pošteno suoćavanje sa prošlošću u Srbiji, ili izlazak iz uloge ųrtve. Uostalom, ćovek je bio iskren, što moųda i nije loše, ali jeste loše demonstrirati moć i delovati po principu vladavine jaćeg. Ako je to tako na Zapadu, zašto bi „mi“ bili krivi što smo pokušali to isto? Ja na to kaųem, nisu mi oni uzor, niti mislim da ikome treba da budu, odgovornost za izgradnju mira u ovom regionu je na nama koji ovde ųvivimo i to ne ćinimo ni za koga drugoga no zbog nas samih. Hajde da rašćistimo naše dvorište, pa moųda i da susedi jedni drugima u tome pomaųu, pa kad to sredimo da vidimo dalje.

Suoćavanje s prošlošću kao doprinos izgradnji mira

Glavni izazov predstavlja utemeljenje suoćavanja sa prošlošću kao opšćeprihvaćeni društveni proces u kojem je prepoznat interes građana/ki da kroz taj proces prođu i time preobrazu svoje društvo u pravednije, solidarnije, slobodnije i poštenije. Jednom tako postavljen, on bi zasigurno doprinosio izgradnji mira, a ne razgradnji kako danas ćesto zna da bude.

Da bi taj proces bio opšćeprihvaćen neophodno je graditi široka savezništva sa razlićitim društvenim grupama, ne ćineći pri tom kompromise u smislu vrednosti za koje se zalaųemo već upravo traųeći zajednićki interes i gradeći poverenje i saradnju. Ne moųe izgradnju mira ili suoćavanje sa prošlošću da sprovede saćica građanskih inicijativa i grupa za mir i ljudska prava, oni mogu da daju primer, da stvore inicijativu, ali taj proces mora biti puno ųiri. U nedostatku javne podrške, ćini mi se da mnogi koji su posvećeni poticanju procesa suoćavanja padaju u zamku izgradnje slika neprijatelja i neretko sami ulaze u ulogu ųrtve i usamljenih pravednika u drušćtvu u kojem preovlađuje nemoral. Kada se to dešava, onda se to ne bi moglo nazvati produktivnim za sam cilj rada kojim se bave.

Ma koliko ponekad izgledalo besmisleno boriti se protiv vetrenjača, kada se osuđuje „patriotizam“ koji opravdava zločin i veliča jedan narod a omalovažava drugi, potencijal za izgradnju širokog društvenog saveza u izgradnji mira i suočavanju sa prošlošću je ogroman iz jednog jednostavnog razloga. Naime, ljudi ne žele da vide sebe kao nepravedne i nemoralne, i kada zastupaju ideje koje ugrožavaju druge grupe oni toga nisu svesni ili to pokušavaju da opravdaju jednakim tretmanom („i oni nama tako“). Optuživanjem i obezvređivanjem onih koji ne misle kao mi ne postiže se izgradnja širokog saveza podrške, ona se postiže komunikacijom i saradnjom, a da se pri tom sve razlike u stavovima transparentno iznose i budu objektom te komunikacije, da se ne beži od konflikata, nego da se na njima konstruktivno radi.

Radeći sa veteranima ratova iz BiH, Hrvatske i SCG, jasno sam mogao prepoznati da su motivi ogromne većine njih (osim par nečasnih izuzetaka) bili borba za nešto što su oni svojevremeno doživljavali kao pravedno. Ako nam je lako razumeti motiv osobe čija je kuća i porodica bila direktno ugrožena da se aktivno uključi u ratovanje, to se čini težim kod onih drugih. Ipak, njihovi motivi su bili „da branim svoj narod“, svoju zemlju, svoju širu porodicu, ideal slobode. Nisam ni od jedne osobe direktno čuo ili naslutio, da je u rat otišla da čini zločine, da osvaja teritoriju i proteruje ljude, iako su posle rata mnogi shvatili da su bili u službi mašinerije koja je upravo to radila.

Kada osuđujemo delovanje te mašinerije ili tih mašinerija, onda ne možemo trpati u isti koš i sve ljude koji su se u tome našli, a pre svega ne smemo o njima danas suditi kao takvima. Oni koji imaju objektivnu krivičnu odgovornost, treba i moraju za to da budu privedeni pred lice pravde, a ljudima ostavimo prostor da se menjaju. Oni sa sobom nose breme odgovornosti koje im pripada i valjalo bi pružiti podršku onima koji su spremni da tu odgovornost prihvate i da u skladu sa tim danas drugačije deluju.

Uticaj bivših vojnika, kroz njihov legitimitet, na raznim stranama je vrlo veliki, i oni imaju sem tog potencijala i veliku odgovornost da danas deluju na način da spreče da se takvo zlo ne ponovi. Ljudima treba pružiti šansu, i kako sam kroz rad sa veteranima video, mnogi tu šansu ne žele da ispuste.

Nastup sa pozicije moralnih koji su na vreme prepoznali zlo koje se sprema i protiv njega javno ustali, nije danas od velike pomoći, a kada sebe iz tih razloga uzdižete na pijedestal a druge omalovažavate „jer su bili naivni i glupi“, onda je to vrlo sebično a iz perspektive izgradnje mira i glupo, tj. kontraproduktivno. Moram da naglasim kako ovim ne zastupam poziciju da je svaki stav u redu i da ga treba poštovati, već pravim razliku između sukoba mišljenja i davanja prava sebi da o drugima sudim i karakterišem ih, pogotovu kada to projektujem na čitave grupe. Naprotiv, ja stojim na polazištu da je reagovanje i akcija protiv šovinističkih ideja neophodna i da upravo građanska spremnost da budno i odlučno ustanu protiv takvih ideja odražava stepen „mentalnog zdravlja“ samog društva.